

FÓRIZS SÁNDOR

Politikai tartalmú büntetőeljárások a határőrségnél 1950-ben

Az 1950-es év jelentős, meghatározó változásokat hozott a határőrség életében. Január elsejétől a szervezet átkerült a Honvédelmi Minisztérium állományából a minisztertanácshoz, és a neve is Honvéd Határőrségről ÁVH Határőrség és Belső Karhatalomra változott, bár a határőrség és a karhatalom szervezetiileg különálló maradt.

A Minisztertanács 4.353/1949/268. M.T. számú rendelete 1950. január 1-jétől a Honvéd Határőrséget leválasztotta a honvédségről, és az Államvédelmi Hatósághoz helyezte. Az ÁVH vezetőjét a Minisztertanács előterjesztésére a Népköztársaság Elnöki Tanácsa nevezte ki. Első vezetője *Péter Gábor* altábornagy lett, aki a határőrséget a IV. Főosztály vezetőjén keresztül (*Kajli József* áv. ezredes) irányította.

Radikálisan átszervezték az országos irányítószervezetet, 1945 után immár harmadszor vagy negyedszer. Ismét jelentős személyi változások történtek a csúcsvezetésben, ezek természetesen nem segítették elő a folyamatosságot. Az önálló határőr-parancsnokság bekerült az ÁVH parancsnokságába mint részvezetési egység. Az ÁVH IV. Főosztálya először a Határőrség és Belső Karhatalom Főparancsnoksága elnevezést viselte, két részre tagozódással: IV/1 Osztály Belső Karhatalom Törzs és IV/2. Osztály Határőrség Parancsnokság Törzs.¹

Az országban bekövetkezett társadalmi rendszerváltozás azonnali, radikális átállást okozott a szervezet életében. Nem csupán a határőrizet iránt támasztott politikai elvárások lettek mások. A személyi állomány összetétele, vele szemben a társadalmi származásra és az eddigi katonai pályafutásra vonatkozó követelmények a tiszthelyettesi és tiszti réteg esetében döbbenetes mértékben módosultak. Meghatározóvá vált a munkás-paraszt származás. Egyébként az elküldöttek jelentős része is ilyen származású volt, ezért inkább

¹ A témával kapcsolatban lásd a következő irodalmat: Fórizs Sándor: A határőrség megalakulása, valamint tevékenysége az első években (1945–1950). *Magyar Rendészet*, 2015/6., 89–102. o.; Fórizs Sándor: A határőrség megszervezése és működése, 1945–1956. In: Pósan László – Veszprémy László – Boda József – Isaszegi János (szerk.): *Őrzők, vigyázatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határvadászok a középkortól napjainkig*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2017, 555–608. o.

arról van szó, hogy a korábbi, esetleg még a háború alatt szolgálóktól kívántak megszabadulni. Az 1950. december 13-án aláírt éves jelentés² szerint politikai megbízhatatlanság miatt 504 tisztet és tiszthelyettest eltávolítottak, 20 magasabb beosztású vezetőt leváltottak. Pótlásukra 600 embert küldtek tiszti iskolákra. Január elsején a teljes tiszti létszám 481 fő volt, decemberben 1047.

A Magyar Nemzeti Levéltár (a továbbiakban: MNL), 1950. évi 40., 41. és 42. számú dobozai tartalmazzák az az évből fennmaradó fegyelmi, büntető-eljárási anyagokat, MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40., 41. és 42. sz. doboz kódjelzéssel. Az 1945 és 1949. december közötti időszakhoz képest elképesztő mértékben emelkedett a saját személyi állománnyal szemben indított eljárások száma, illetve súlya, áttevődve a parancsnoki fegyelmi útról a büntető-eljárásokra. A mennyiségi változásokat tükrözi a három doboz szó szerint többkilónyi dokumentációja (és nyilvánvalóan sok anyag hiányzik), míg az előző években esetlegesek a hasonló írások. A nagyszámú anyag között valamilyen rendszer szerint válogatnom kellett, értelemszerűen egy publikáció keretein belül nem lehet feldolgozni minden eseményfajtát a fegyveres balasettől a gazdasági sikkasztásig.

Ezért ezúttal azokkal a fellelt okmányokkal kívánok foglalkozni, amelyeknél politikai vonatkozású háttér is érzékelhető, keresve az éves összefoglalóban jelzett elbocsátások nyomait. A témakört nem jogi, hanem vezetői, parancsnoki vonatkozásban vizsgálom.

Néhány szó a dobozok tartalmáról

A három doboz a *Bűncselekmények, szabálysértések, fegyelemsértések* címet viseli. Bennük teljesen esetleges számú dosszié található, az elsőben például 54 darab. Az *Államvédelmi Hatóság Határőrség Parancsnoksága* fejrészes dossziékban a legkülönbözőbb című anyagok szerepelnek. Büntetőeljárásokhoz a „Budapesti központi katonai ügyészség államvédelmi kirendeltsége” által kiadott *Vádiratok*, illetve különböző szintű bírósági ítéletek tartoznak, a többi parancsnoki fegyelmi eljárás okmánya.

Bírósági ítéletek több szervtől is fennmaradtak: „Budapesti katonai törvényszék”, „Katonai főtörvényszék” mint másodfok, „Pécsi katonai törvényszék”, de ezekben többnyire nincs meg az általam keresett tartalom.

² MNL HOP XIX-B-10 1950. év 39. sz. doboz I/5 tárgykör 3. folyószám. „Tárgy: Évi beszámoló a Határőrség és Belső Karhatalom 1950. évben végzett munkájáról.”

Előfordulnak még az előzőekhez kapcsolódó jelentések, távmondatok, környezettanulmányok, postai táviratok, szolgálati minősítések. Nagyon kevés a teljes tartalmú dosszié, csupán néhány gyűjtőben van együtt a vádirat és az ítélet, plusz a kiegészítő okmányok. Máshol olyan jelentések bukkannak fel, amelyeket követnie kellene a vádiratnak, ítéletnek, de ezek már hiányoznak, valószínűleg jelezve az egykori selejtezés nyomait. Egyes dossziék üresek, csak a címezés található rajta, a másokban tíz különböző anyag is található azonos levéltári nyilvántartási számmal.

Politikai vonatkozású esetek

A vádiratokban és ítéletekben esetenként véleményem szerint tapasztalható a politikai szempontok érvényesítése. A frissen alapított társadalmi rendszert igen veszélyes volt kritizálni, még jelentéktelen, apróbb ügyekben is. Ezek előfordulását érezhetően súlyosabban bírálták el, keményebben üldözték, mint a szolgálati vétségeket, leittasodást, parancs hanyag teljesítését stb.

Némelyik okmánynál az illetőt megvádolják például izgatással. Ez után a vádirat további pontjainak megjelenítésére – ittás szolgálatellátás, titoksértés, ellenőrzés elmulasztása, szolgálati vétség, okmányok hanyag kidolgozása stb. – csak azért kerül sor, hogy az eljárás biztosan sikerre vezessen, illetve részben fedve legyen az egyértelmű politikai jelleg. A dokumentum mintegy „összevárja” a cselekmények elkövetését, és egybefűzve jeleníti meg, pedig szabályos eljárás esetén már az első bekövetkezésénél lépni kellett volna. A leírt problémákat részben parancsnoki fegyelmi úton is rendezni lehetne, nem szükséges a bíróság elé kerülés.

Az Abrudbányai Aladár elleni vádirat

Az első vádirat³ szervesen kapcsolódik szellemében a Határőrség és Belső Karhatalom 1950-ben végzett munkájáról szóló jelentéshez, a tiszthelyettesek és tisztek elbocsátásához, a benne érintett személy a magasabb beosztású vezetői kategória tagja volt. Az eredetileg „Szigorúan titkos” minősítésű okmányt a „Budapesti központi katonai ügyészség” adta ki.

A megvádolt személy a határőrség parancsnoksága egyik osztályvezetője, *Abrudbányai Aladár* áv. őrnagy, reálérettségét szerzett és Ludovika Akadémiát

³ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 17. folyószám. Vádirat. 1950. november 16. „Tárgy: Abrudbányai Aladár áv. őrgy. bűnügye.”

végzett tiszt, minden szempontból kilóg az akkori kívánatos vezetői káderállományból. Ekkor a határőrségnél négy főosztály-, tizenkilenc osztályvezető és tizenhárom zászlóaljparancsnok szerepelt az állománytáblában, tehát az őrnagy a felső irányító apparátushoz tartozott. Számomra feltűnő, mennyire nem tudott a vádirat szerkesztője egy elfogadható, komoly vádpontot „összehozni”, és egyáltalán miért kellett ellene ilyen eljárást kezdeményezni, bizonyára enyhébb módon is ki lehetett volna tenni a szervezetből.

Persze számításba jöhet az adott politikai helyzetben a példa statuálásának célja is.

Figyelemre méltó a vádirat fogalmazása: „Az 1950. évi október hó 21. napjától előzetes letartóztatásban lévő, egyidejűleg vizsgálati fogságba helyezett, az ÁVH. Hőrség /Parság Budapest/ állományába tartozó...”

Vele szemben „vádát emelek...”

„1./ az 1946: VII. t. c. 1.§. /2/ bekezdésébe ütköző, a demokratikus államrend és demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló folytatólagosan elkövetett büntett miatt, amelyet az által követett el, hogy:”

„1946. márciusában, amikor határügyi tisztként beosztották a Parancsnokság 1/a osztályára,- az általa elkészített »Határügyi utasítás« 1. és 2. füzetét és annak mellékleteit, általában a határszolgálat megszervezése keretében kiadott rendeleteket és utasításokat úgy állította össze és szerkesztette meg, hogy azáltal a határvonál hézagmentes lezárása és rendszeres ellenőrzése lehetetlenné váljék,- az egyes szabályzati pontokat- az időközben hűtlenség miatt elítélt Németh Dezső volt vk. ezds.⁴ intenciójának és saját kártevő céljainak megfelelően – fasiszta irányelvek szerint állította össze,- s ugyanilyen szellemben adta ki azokat a további határozványokat és rendelkezéseket is, amelyek a határszolgálat általános megszervezésének keretén belül az egyes zászlóaljak, századok, és őrsők elhelyezésére, a határszolgálati utasítások részletes kidolgozására, a határszolgálat állandó irányítására és ellenőrzésére vonatkoztak.”

„Ezt követően, amikor 1950 nyarán a Parancsnokság kik. oszt. vez. helyettese lett,- az ÁVH. Hőrség 1950./51. kiképzési tervét ugyancsak fasiszta beállítottságának megfelelően állította össze,- teljesen mellőzve a szovjet határőrizeti szervek kiképzési elveit és szabályait,- a kiképzési terv egyes pontjait és szabályzati rendelkezéseit a H. M. bajtárs kik. Osztályának bemutatni

⁴ Németh Dezső ezredes a határőrség törzsfőnöke volt, akit a határőrség parancsnokával együtt koncepció per után 1949-ben kivégeztek, később mindkettőjüket rehabilitálták, a rá történő negatív értelmű hivatkozás minősíti a teljes eljárást.

szándékosan elmulasztotta, ugyanígy elmulasztotta a Tanácsadó Bajtársak utasításait és irányelveit kikérni.”

„a lökiképzés vonalán pedig a löszermennyiséget elégtelenül szabta meg az előírt lögyakorlatok végrehajtására”.

„Mindezeket a cselekményeket azért követte el, hogy a hiányos utasítások és rendelkezések kiadásával a határvonal hézagmentes lezárását és ellenőrzését megghiúsítsa és a Néphadsereg, illetve az ÁVH Hőrség fejlődését visszavesse és akadályozza.”

„Magyarországot »Dávaj-országnak« nevezte.”

„a Tanácsadó Bajtársakat gúnynévvel látta el”.

„meg nem engedhető módon bírálta a Népköztársaság törvényeit”.

A vádirat elrendeli a vizsgálati fogságot.

Lényegében látható, nincs megfogható, a büntető törvénykönyv által üldözött cselekmény, a rendszerről alkotott egyéni vélemény nem lehetne az eljárás alapja. Az, hogy a határszolgálatos vagy lökiképzési okmányokat, szabályzatokat rosszul készítette el, ok lehet egy beosztásból történő elmozdításra, de nem bűnvádi eljárásra.

Az Ördög József elleni vádirat⁵

Az okmány Ördög József határőr esetében „1./ az 1946. évi VII. t.c. 2.§.-ának b. pontjába ütköző folytatólagosan elkövetett izgatás büntette miatt” vádat tartalmazza.

A fogalmazás szerint ezt az által követte el, hogy az alábbi kijelentéseket tette: „Magyarországon is mint Oroszországban kolhozok lesznek és a parasztságnak nem fog jutni semmi, csak a munka, meg a csajka”; „a Szovjetunióban volt magyar parasztküldöttség tagjait »jól megagitálták és betanították Moszkvában, hogy visszatérésük után mit kell nekik mondani, mert ha nem, kinyírják, vagy elviszik őket«”; „több esetben szidalmazta a népi demokráciát és a Kommunista Párt tagjait, illetve a párt vezetőit, kijelentvén, hogy csak változzon meg a helyzet, a katonaság vezetői mind lógni fognak és a kommunisták pedig letagadnák azt, is hogy születtek”.

Az előző mellett még két vádponttal meggyanúsították:

„2./ a Kbt⁶ 40.§-ába ütköző szökés büntette miatt,”. Szabadságról nem vonult be, a rendőrség vezette elő a lakásáról.

⁵ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 16. folyószám. Vádirat. 1950. nov. 24.

„Tárgy: Ördög József áv. hőr. elleni bűnügy.”

⁶ Katonai büntető törvénykönyv.

„3./ a Ktbt. 35.§-ába ütköző folytatólagosan elkövetett bujtogatás büntette miatt”. Különböző, a katona társai előtt tett kijelentései miatt: „mikor az alakulathoz munkásszármazású új tisztek kerültek kijelentette, hogy „ezek a nyálasszájúak akarnak nekünk parancsolni, de nekem ugyan hiába parancsolnak, én úgy sem fogom teljesíteni.”. Kijelentéseiért vizsgálati fogságba került, amelyet a vádirat fenntart.

A Kurucz Géza elleni vádirat⁷

„Az 1950. évi május hó 28. napjától előzetes letartóztatásban lévő, egyidejűleg vizsgálati fogságba helyezett, az ÁVH. Hőrség /Nyirbátor/ állományába tartozó.” Kurucz Géza főhadnagyot megvádolták: „1./ 1930.III. t.c. 63.§-ába ütköző hűtlenség büntette miatt,” „melyet azáltal követett el, hogy: Tiszabecsen 1950. január végén, közelebbről pontosan meg nem határozható időben, mint hadtáp-rovancsoló bizottsági tag,- az ellenőrzés során Árva Ferenc ht. törm., hadtápszakaszparancsnokkal folytatott beszélgetése során tőle bizalmas jelentés formájában megtudta, azt, hogy nevezettnek nyugatról a közelmúltban egy közhivatalnoknak tekintendő barátja Magyarországra visszaérkezett azzal, hogy itt általános,- tehát katonai titkokra vonatkozóan is kémfeladatokat végezzen, embereket szervezzen,- de már vannak is megfelelő összeköttetései a MDP-ban,- egyes községházakon és más helyeken,- ezek a személyek egymással rádióösszeköttetésben állnak,- a nevezett azt is közölte, hogy a nyugatról jött személy szerint az amerikaiak rövidesen megszállják majd Magyarországot és új fegyvereket fognak alkalmazni, amelyek kábítógáz hatásúak,- továbbá a nyugatról jött személy konkrét kémfeladatot adott Árva törm-nek is,- mely közlésekkel kapcsolatban kijelentette, mert ő is hallotta, hogy rövidesen jönnek az amerikaiak és akkor ők nagy emberek lesznek,”

„2./ a Ktbt. 95. 0. /1/ bekezdésébe ütköző folytatólagosan elkövetett szolgálati titok megsértésének büntette miatt”. Az indoklás szerint szigorúan titkos iratot több órán keresztül magánál tartott, és ez lett a szolgálati titok megsértése. Láthatóan „összekapartak” ellene minden lehetséges vádpontot.

Kémszervezetről tudomására jutott adatok eltitkolása, titkos anyagok szabálytalan kezelése, teljesen zavarosnak tűnik az ügy, semmi konkrétumot sem tartalmaz a vádirat. Mindenesetre egy beszélgetésnek rendkívül súlyos

⁷ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 19. folyószám. Vádirat, 1950. július 29. „Tárgy: Kurucz Géza áv. fhdgy. bűnügye.”

következményei lettek. Kémszervezet működése megítélésem szerint szóba sem jöhetett. Ha lett volna ilyen, a vád legalább néhány konkrét nevet, adatot tartalmazna. Az egymással rádió-összeköttetésben állás szakmailag is egy abszurd állítás. Az is kérdéses, Tiszabecs térségében milyen információkat lehetett volna beszerezni, nem tudunk meg semmit a „konkrét kémfeladat” mi-benlétéről, és teljesen horrorisztikus a „kábitógáz” történetbe kerülése.

Beszélgetőpartnerével szemben is eljártak, amit a vádirat egyik mondata jelez: „*Tanúként megidézni indítványozom Árva Ferenc áv. törm-t a budapesti központi katonai ügyészség büntető intézete útján.*”

A Böszörményi András elleni vádirat

A csornai zászlóalj parancsnokának, az előzetes letartóztatásban lévő *Böszörményi András* áv. őrnagynak az ügye ugyancsak elgondolkodtató.⁸

Ő a határőrség húsz-harminc legmagasabb beosztású vezetője közé tartozott régi tiszti pályafutással. Ellene öt vádpontot hoztak fel, láthatóan összehozva minden lehetséges eseményt.

„*Terhelt ellen a Kbp.⁹ 242.§-a alapján vádat emelek*”, „*1./ 1946.: VII. t.c. 2.§. b. pontjába ütköző izgatás büntette miatt*”

A vád alapja egy állítólagos kijelentése, „*ma csak úgy tud érvényesülni az ember ha a Pártban van, de majd úgy is megváltozik itt minden; a Pártban csak a pozíciója biztosítása miatt van benn*”, „*ezen kijelentésével a demokratikus államrend ellen gyűlöletre izgatott*”,

„*2./ a Kbtbk. 93.§-ába ütköző »szolgálati hatáskörben elkövetett hamisítás«*”. Az ellenőrzési napló beírása tényleges ellenőrzés nélkül.

„*3./ a Kbtbk. 97.§-ába ütköző valótlan jelentéstétel büntette*”. A vádpont szerint büntetlen határsértést nem jelentett.

„*4./ Kbtbk. 81.§. /1/ bekezdésébe ütköző előjárói intézkedés mellőzésének vétsége*”. Fegyelemsértést elkövető katonákkal szemben nem járt el. Az ellenőrzéseket elhanyagolta.

„*5./ kincstári vagyon elleni vétség*”. Gépkocsi magáncélú igénybevétele, vadászat.

Ugyanakkor a vádirat indokló részében háborús cselekedeteit is felvetik. Állítólag nyilas hadbíróság által hozott halálos ítéletnél, nyolc embernél, négy civil és négy katona esetében ő volt a kivégzőosztag parancsnoka 1944-ben

⁸ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 26. folyószám. Vádirat. 1950. november 24. „Tárgy: Böszörményi András áv. őrgy. ügye.”

⁹ Katonai bűnvádi perrendtartás.

Salgótarjánban. Viszont ez a ténykedése nem jelenik meg a vádak között, leg-súlyosabb pont az izgatás kérdésköre, amelyet összesen egy mondattal igazolnak. A többi felvetést parancsnoki fegyelmi úton is rendezhették volna, ha ez a szándék.

A vádirat indokló része ellenséges érzelmű beállítottságát tükrözi, objektivitásról szó sem lehet: „*Beosztást kapott Szobra, ahol határvadász őrsparancsnok lett. Minden ténykedése arra irányult, hogy a kiképzést szabotálja és gyengítse a hadseregben a fegyelmet. Gyűlölte a Szovjetuniót, gyűlölte a népi demokratikus Magyarországot.*” Ezt követően viszont a legmagasabb csapattiszti beosztásba helyezték, zászlóaljparancsok lett. Az ügyészség nem törődik a saját okmányán belül jelentkező ellentmondásokkal.

„*A politikai tiszteteket lebecsülte, s azt mondotta, hogy nem értenek semmihez, csak azért vannak itt, hogy a létszámot növeljék és úgy is ki lesznek rúgva.*” „*A terhelt osztályellenség, az imperialista háborús uszítók ügynöke*” fogalmazás is jelzi a komoly politikai megközelítést, ennek azonban semmi köze sincs a megelőző vádpontokhoz.

Érdekes az őrnagy pályafutása. Felvidéki származás, eredetileg a csehszlovák hadsereg tisztje volt, majd a Horthy hadseregbe került, szovjet fog-ság, tolmács lett, ezúton igazolta magát, „*befurakodott a demokratikus hadseregbe*”. Az iratgyűjtő szerint az ellene irányuló eljárás során *Rákosi Mátyás*nak írt levelet, de ez az okmányok között nem található.

Ítélet nincs a dossziében.

Ítéletek

Az első- és másodfokú ítélet egymás mellett megtalálható *Porkoláb György* első- és *Mezei István* másodrendű vádlottak iratgyűjtőjében.¹⁰

A „Pécsi katonai törvényszék” elsőfokú ítéletében *Porkoláb* határőr bűnös, „*1./ az 1946. évi VII. tc. 2.§. b. pontjában meghatározott bűntettben*”, mert horogkeresztet és nyilaskeresztet rajzolt felszerelésére, és „*2./ bujtogatás vétsége*” cselekményben, amennyiben a jugoszláv határőrök felszerelését dicsérte. „*A következő kijelentést tette: látod a velünk szemben lévő jugo. határőrök földig érő bundában, jó lábbeliben teljesítenek szolgálatot, minket pedig rossz ruhában és csizmában kényszerítenek a szolgálat ellátására.*” Egy év hat hónap börtönbüntetést szabtak ki rá.

¹⁰ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 38. folyószám. Ítélet. 1950. október 4.

Mezei bűnös „folytatólagosan elkövetett az 1946. évi VII. tc. 2.§. b. pontjában meghatározott bűntettben”. Bírálta a földosztást és a gyárak államosítását, az általa használt akkumulátor lemezére nyilaskeresztet rajzolt, dicsérte a nyugati viszonyokat, amit az angol fogsága idején látott. Egy év börtönbüntetést kapott.

Másodfokon a „Katonai Főtörvényszék” fellebbezés folytán, a nyilvánosság kizárásával tartott tárgyaláson felülbírálta az elsőfokú ítéletet amennyiben a börtönbüntetést jóváhagyta, súlyosbításként vagyonelkobzást rendeltek el pénzbüntetés helyett, „*bárhol található vagyonuk felerészének elkobzására, mint további mellékbüntetésre ítéli*”.

Ítélet¹¹

A „Budapesti katonai törvényszék” az 1950. szeptember 6-i tárgyaláson bűnösnek ítélte *Keszler Gyula* határőrt izgatás bűntettében, és kilenc hónapi börtönbüntetésre ítélte, mert a katonai körletben a többiek előtt bírálta a fennálló rendszert. Az okmány olyan rossz minőségű, hogy lényegében olvashatatlan.

Vádirat és ítélet

Az egyik legteljesebb dosszié *Bihari Sándor* főtörzsőrmester ügye.¹² Nevezett őrsparancsnok volt a Muraszemenye őrsön.

Az okmányok között megtalálható az eseményeket indító jelentés, amelyet a zalaegerszegi zászlóalj küldött fel az országos parancsnokságra rendszerellenes kijelentések miatt, valamint egy tényvázlat és egy környezetanulmány. Utóbbiból tudjuk, hogy 1936-tól szolgált mint katona, 1943-ban „*egy éves csapattiszthelyettes képző iskolát végzett Jutason*”. 1945. március 21. óta teljesít szolgálatot a demokratikus honvédség állományában, részt vett Ausztria megszállásában, 1948. március 1-jétől az MKP tagja. Mint „jutasi” tiszthelyettes beleillik azok sorába, akiket ebben az évben politikai megfontolásból eltávolítottak a határőrségtől.

A vádirat „*Izgatás a demokratikus államrend és alapintézményei ellen,*” tárgyal a következő fő pontokat tartalmazza:

¹¹ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 40. folyószám. 1950. szeptember 6.

¹² MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 45. folyószám. „Tárgy. Bihari Sándor áv. főrm. ügye” 1950. augusztus 25.

„vádat emelek”,

„1./ az 1946. évi VII. t.c. 2.§. b. pontjába ütköző folytatólagosan elkövetett izgatás büntette miatt”. A vád a *Farkas Mihály* honvédelmi miniszterre tett negatív kijelentést takarja, valamint a „rossz vért szül az egyes fontos beosztásban lévő egyének vallásellenes eljárása; mi kommunisták azt hirdetjük, hogy nem bántjuk a vallást”, megfogalmazást.

„2./ a Ktbt. 35.§-ába ütköző és annak második rendelkezése szerint minősülő, folytatólagosan elkövetett bujtogató büntette miatt.”. Itt állítólag mint a kiképző század szakaszpáncsnoka rosszul irányította a kiképzést, és a politikai tiszt ellen hangolta az állományt.

„3./ a Ktbt. 85.§-ába ütköző és annak második rendelkezése szerint minősülő folytatólagosan elkövetett szolgálati hatalommal való visszaélés büntette miatt”. Amit azzal követett el, hogy kiadott engedélyt a halászoknak a határvízi tevékenységre, halat fogadott el tőlük ajándékba.

„4./ a Ktbt. 95.§-ába ütköző szolgálati titok megsértésének büntette miatt”. Irodáját rendszeresen nyitva hagyta, feleségének mindent elmondott a munkájáról.

„5./ a Ktbt. 83.§./1/ bekezdésébe ütköző és a második rendelkezés szerint minősülő folytatólagosan elkövetett előjárói vétség miatt”. Fegyelemsértéseket, italfogyasztást elnézett.

„6./ a Ktbt. 89.§. /1/ bekezdésébe ütköző és a második rendelkezés szerint minősülő folytatólagosan elkövetett szolgálati vétség miatt”. Több alkalommal ittasan jelent meg az őrsön.

Ebből a vádiratból lényegében semmi sem maradt ki, amit egy őrspáncsnok elkövethet.

Ítélet. A „Budapesti katonai törvényszék” első fokon bűnösnek találta, és kilenc hónapi börtönbüntetéssel sújtotta „izgatás és folytatólagosan elkövetett szolgálati büntett” miatt. „6 hónapot és 15 napot kitöltöttnek vesz”. Felmentette a bujtogató, a titokszegés és az előjárói büntett vádjára alól, a pénzbüntetést mellőzte.

Ítélet. Másodfokon a „Katonai főtörvényszék” tárgyalta az ügyét. Kilenc hónap börtönbüntetésre mint főbüntetésre, és lefokozásra valamint mellékbüntetésként „? /egy negyed/ vagyonának elkobzására ítéli”, az előzetes fogva tartást beszámítja. A szolgálati büntett vádjára alól felmentette.

Háborús bűncselekmények

Meglepett, hogy 1950-ben, öt évvel a háború befejeződése után, határőröket vegyenek őrizetbe háborús bűncselekmények elkövetésének vádjával. Összesen két ilyen tartalmú dossziét találtam a büntetőeljárással foglalkozó dobozokban.

Az első okmány *Pásztói (Pulmann) Ödön* ügyét tartalmazza.¹³

A „Budapesti katonai törvényszék” fejrészes ítélet 1950. március 22-én született.

„Az 1950. évi január hó 5. napjától február hó 9. napjáig előzetes letartóztatásban volt, azóta vizsgálati fogságban lévő”, „az ÁVH. Hőrség Budapest... állományába tartozó.” Ez a fogalmazás valószínűleg a határőrség parancsnokságát takarja, feltételezem, vezető beosztású személyről van szó.

„bűnösnek mondja ki:”, „az 1945:VII. t.c.I.§.-a által törvényerőre emelt 81/1945. -M.E. sz. rend. 11.§.-ának 5. pontjába ütköző folytatólagosan elkövetett háborús bűntettben”.

A Szovjetunióban 1942. február és március hónapjaiban a 40/I. gyalogzászlóalj parancsnoka, főhadnagyi rendfokozatban.

Terhére rótták házak felgyújtását, menekülő lakosság agyonlövését, és hogy ilyen célra a vezetése alatt álló zászlóaljból külön osztagot szervezett. Néhány mondat példaként: *„ugyanitt azon gyanú alapján, hogy állítólag egy házból kilöttek, az abban talált idős szovjet asszonyt sikertelen kínvallatás után felakasztották,”; „Egy idős férfit, akinél német csizmát találtak megkínnozták és agyonlőtték,”; „30 férfit és nőt indokolatlanul elhurcoltak és sikertelen kínvallatás után tízes csoportokban agyonlőtték.”*

Három települést felgyújtottak, *„túlsúlyban aggokat, nőket és gyerekeket összetereelte és géppuskatűzzel megölte, majd a házakat felgyújtva mintegy 50 áldozat visszahagyásával [...] bevonult”, „a gazdátlanul maradt élőállatokat elhajtotta, ingóságokat összeszedte és részben a német csapatoknak juttatta”, „mint intézkedő parancsnok, külföldön tettese volt emberek törvénytelen kivégzésének, illetve megkínzásának”.*

Az ítélet: *„kötéláltal végrehajtható halálbüntetésre, mint főbüntetésre, valamint lefokozásra, esetleg fellelhető teljes vagyonának elkobzására [...] ítéli”.*

¹³ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 25. folyószám. Ítélet. 1950. március 22.

Az ítéletet több bejegyzés is követi:

– „A katonai törvényszék Kb. IX.-238/1950. számú ítélete ellen a vádlott és védője által bejelentett fellebbezéseket a katonai főtörvényszék... végzésével elutasította, s ezzel az ítélet jogerőre emelkedett.”

– „A Népköztársaság Elnöki Tanácsa [...] határozatával az elítélt kegyelmi kérvényét elutasította, s így az ítélet végrehajthatóvá vált.”

– „A kegyelmi kérvény elutasítása az elítélttel 1950. április hó 27.-én reggel 6 órakor közöltetett.”

– „A jogerős és végrehajtható ítélet 1950. évi április hó 27-én reggel 7 órakor a budapesti központi katonai ügyészség büntető intézetének udvarán kötél által végrehajtatott.”

Jól ismert a magyar megszálló csapatok második világháborús ukrajnai tevékenysége. Az itt leírt cselekmények több helyen bekövetkeztek, dokumentáltak, bizonyíthatók. Az ítéletben érintett zászlóaljparancsnok személy szerinti felelősségét természetesen megítélni nem tudom.

A Pintér Lajos elleni vádirat

A másik háborús bűncselekménnyel kapcsolatos okmány egy vádirat, ítélet nem kapcsolódik hozzá és így a történet folytatása számomra ismeretlen.¹⁴

Pintér Lajos századossal szemben az ügyészség vádat emel: „Az 1951. évi június hó 4. napjától előzetes letartóztatásban lévő, az ÁVH. Hőrség /Győr/ állományába tartozó” Pintér Lajos, „vádat emelek” „az 1945.VII. t.c.I.§.-a által törvényerőre emelkedett 1440/1945 M.E. sz. rendelet 6.§ 5. pontjába ütköző folytatólagosan elkövetett háborús bűntettek miatt”.

Pintér Lajos hadapród örmesterként vett részt a Szovjetunió elleni háborúban. Az ügyészség szerint „alakulatával több ízben partizánvadászaton vett részt”, „az elfogott szovjet állampolgárokat az alakulat tagjai legyilkolták. Gyakran történtek az alakulat részéről gyűjtogatások, fosztogatások melyeknek több ízben szemtanúja volt.” A lakosság kitelepítésekor „Archangelszkben”: „A kitelepítési parancs ellenére egy kb. 40 év körüli szovjet asszony a városban maradt, akit szolgálati pisztolyával saját kezűleg agyonlőtt.” „beosztott munkaszolgálatosokkal kegyetlen bánásmódot tanúsított és saját kezűleg ütlegette őket”,.

¹⁴ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 27. folyószám. Vádirat. 1951. július 28. „Tárgy: Pintér Lajos áv. szds. bűnügye”.

A háború után „*Sikerült bejutnia a Pártba és a Néphadsereghez, majd onnan az ÁVH.-ra. Az ÁVH-n igen fontos beosztást kapott és itt igyekezett rombolni és bomlasztani beosztottai körében.*”

Az ügyészség a tárgyalásra három tanút idéztet meg.

Levéltitok, magánvélemény

A következő vádiratok közül három levelezés ellenőrzése révén keletkezett. Látható, hogy még a szülőknek írtakat is figyelték, és lényegében bármilyen okból eljárhattak a sorkatonákkal szemben, akik semmilyen egyéni védelemben sem részesültek.

A negyedik, itt első helyen szereplő vádirat nem csak az ügyek szokásos összevonását példázza. A katonai-politikai foglalkozásokon elhangzott magán-/ellenvélemények is vezethettek a bírósághoz, elégnek bizonyult a foglalkozásvezető jelentése.

A Hernek János elleni vádirat¹⁵

A vizsgálati fogságban lévő *Hernek* határőr ellen kiadott vádirat több vádpontot tartalmaz.

„1./ *folytatólagosan elkövetett izgatás büntette*”, amelyet a következő kijelentéseivel valósított meg: Ásványráron „*egyik politikai óra után bajtársával folytatott beszélgetés közben azt a kijelentést tette, hogy »Nem lépnék be a táblás-gazdálkodásba, mert utálok ezt a csajka-rendszert.«*”, „*egyik politikai óra alatt, a következő kijelentést tette: »a mostani kormány vezetői mind börtöntöltelékek,«* itt hivatkozott arra, hogy Rákosi Mátyás is börtönben ült. „*kijelentette, hogy Az oroszok mikor bejöttek minden élelmiszert elzabráltak és a rohadt proliknak széthordták, hogy lányaikat érte meg...ák*”, „*Miért kap Rákosi olyan sok fizetést, mikor nem dolgozik semmit*”.

„2./ *öncsonkítás büntette miatt*”, egyik bokáját szolgálatban átlötte. Az anyagban szereplő jegyzőkönyv szerint járőrszolgálatban fekvő testhelyzetben a combján tartott fegyvere elsült, és a saját bokáját lötte meg. Magam részéről nem merném a szándékosságot állítani. Hasonló vétlen lövés, ame-

¹⁵ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 41. sz. doboz III./1 tárgykör 93. folyószám. Vádirat. 1950. július 28. Tárgy: Hernek János áv. hór. bűnügye.”

lyekhez nem kapcsolódik öncsonkítás miatti eljárás, az évben tízes nagyságrendben fordult elő.

„3./szolgálati büntett miatt”, őrszolgálatban elaludt, ellenőrző előljáró lefegyverezte.

A vádirat készítői jól összevárták az eseményeket. Magyarázatra szorulna, hogy a második és harmadik vádpont bekövetkeztekor miért nem jártak el a határőrrel szemben.

A Felföldi 2. László elleni vádirat¹⁶

A Felföldi határőr ellen emelt vád barátjának, egy örvezetőnek írt levél tartalmán alapszik: „vádat emelek: a Kbtk. 95. §. /1/ bekezdésébe ütköző szolgálati titok megsértésének büntette miatt”. A vádirat által megnevezett bűnösséget megalapozó mondatok a levélből: „...tudod fok. szoli.¹⁷ Most hozzák a tszcs felszereléseket a vetőmaggal a T-34-es Sztalinyecekkel, így állandóan szolgálatban kell lenni”, „Most lebukott itt egy őrmester, mert az »Amerika Hangját« hallgatta.”

Az adatos részeket, mondatokat leszámítva a vádiratban lényegében tizenkét sor a fő rész, indoklással együtt. Egyetlen pozitívum, ebben az esetben a terhelt legalább szabadlábban van.

A Pichner János elleni vádirat¹⁸

A Pichner határőr ellen kiadott vádirat alapja szintén levél: „vádat emelek [...] egyrendbeli hűtlenség büntette miatt melyet az által követett el, hogy” „A Nagyatád őrsről szüleinek küldött levélben a következőket írta:

1./ Itt maradtam a laktanyában a tartalék században, rengeteg a szolgálat, az éjjelezések.

2./ Nagyon sok a szolgálat, nehéz a gyakorlat, sok az éjjelezés, sokszor a fáradtságtól majdnem összeesek, különben is nagyon szétszórtak bennünket.

3./ Most volt meg az elosztás, kiment mindenki a határra, egy páran nem mehettünk ki, mert politikailag nem vagyunk megbízhatók.

16 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 41. sz. doboz III./1 tárgykör 80. folyószám. Vádirat. 1950. december 20. „Tárgy: Felföldi 2. László av. örv. bűnügye.”

17 A „tudod fok. szoli.” fogalmazás azt jelenti, hogy most fokozott szolgálatot látnak el.

18 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 41. sz. doboz III./1 tárgykör 80. folyószám. Vádirat. 1950. december 16. „Tárgy: Pichner János av. hór. bűnügye.”

4./ *Most tisztán pártemberek között vagyok itt, nincs jó helyem, két hét múlva lesznek nagy behívások és utána lesznek leszerelések az öregek részére,*

Miáltal így szolgálati viszonyánál [...] fogva tudomására jutott katonai titkot, illetéktelen személlyel közölt.”

A katona vizsgálati fogságban van. A teljes okmány az adathordozó részekkel együtt másfél oldal.

*A Kocsári Ferenc elleni vádirat*¹⁹

Levél tartalma a következő vádirat tárgya is *Kocsári Ferenc* határőrrel szemben: „*vádat emelek az 1930: III. t. c. 60.§. első bekezdés 2. pontjába ütköző hűtlenség bűntette miatt, melyet azáltal követett el, hogy:*” „*a szolgálati állásánál fogva tudomására jutott katonai titkokat illetéktelen személyekkel közölt, – azáltal, hogy szülei címére írt levélben a következőket írta meg: »nem szabad lezárt levelet írni. Ezt is lopva küldöm, hogy miért ne kérdezzék, mert katonai titok. Nagy a szállítás befelé, oszt nagyobb részt hadianyag. Majd beszélgetünk, ha haza tudok menni, ha addig nem eszi meg a fene a világot. Bizony elég rossz a hangulat, ezért is iparkodok haza,«*”.

A határőr Záhonyban teljesített szolgálatot, meglehetősen messze az „imperialistáktól” és „csatlós kutyaiktól a jugoszlávoktól”. Ennek ellenére sem lehetett biztonságban. Vizsgálati fogságba került három szó („nagyobb részt hadianyag”) jóvoltából.

Befejezés

A Magyar Nemzeti Levéltárban az 1950. évi *Bűncselekmények, szabálysértések, fegyelemsértések* három dobozának anyagai számban, esetben rendkívüli mértékben megnöttek az előző évekhez képest. Nagy valószínűséggel nem maradt fenn a teljes dokumentumállomány. Erre abból következtethetünk, hogy rendelkezésünkre állnak az év ügyeleti jelentései jó néhány olyan történettel, amelyeknek ezekben a dobozokban hiányzik a folytatásuk.

Ezt bizonyítja, hogy a határőrség-parancsnokság ügyeleti jelentései között 1950. április 26-án a következő bejegyzés található a csapaton belüli események részénél: „*Áv. hőr: halálra ítéltése. A győr-i zlj. területén a Rajka-i révka-*

¹⁹ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 41. sz. doboz III./1 tárgykör 80. folyószám. Vádirat. „Tárgy: Kocsári Ferenc áv. hőr bűnügye.”

pitányság állományába tartozó Kovács 110. József áv. hőr. őrv. f. hó 5-én rajparancsnokával együtt szolgálati pisztolyával átszökött Ausztriába. Nevezettet a Szovjet Katonai Hatóság elfogta és f. hó 13-án visszaadták. Kovács József-et a Budapest-i Katonai Törvényszék f. hó 21-én délelőtti 10 h-kor dr. Jávör Iván elnöklete alatt megtartott statáriális tárgyaláson halálra ítélte. Nevezetten az ítéletet f. hó 21-én 13 h-kor végrehajtották.”²⁰ Az esetre vonatkozó bírósági okmányokat eddig még nem találtam meg.

A vádiratok és ítéletek között többről is megállapítható, hogy összeállításukra politikai szempontok alapján került sor. A fő vádpont tartalma az új társadalmi rend, az állam vezetésének, vezetőinek bírálata nyilvánosan vagy magánbeszélgetésben, levelezésben.

Tipikusnak látom össze nem tartozó, parancsnoki fegyelmi úton is rendezhető kérdések vádként történő megjelenítését, az események „összevárását, összegyűjtését”. Meglepő az okmányok rövide, adatszegenysége, kizárólag szóbeli hivatkozásokra támaszkodása.

Megállapítható, sem a sor-, sem a tiszthelyettesi és tiszti állomány nem élvezett jogbiztonságot, nem részesült semmilyen jogvédelemben.

Főleg a tisztek és tiszthelyettesek esetében részben kapcsolat lehet a büntetőeljárások és az állomány körében végrehajtott jelentős „tisztogatás” között a már említett 504 személy eltávolításakor.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Fórizs Sándor: A határőrség megalakulása, valamint tevékenysége az első években (1945-1950). *Magyar Rendészet*, 2015/6.

Fórizs Sándor: A határőrség megszervezése és működése, 1945-1956. In: **Pósán László – Veszprémy László – Boda József – Isaszegi János (szerk.):** Örök, vigyázatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határavadások a középkortól napjainkig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2017, 555–608. o.

Fórizs Sándor: A határőrség első fél éve belügyi alárendeltségben. In: **Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig. Pécs, 2017, 233–242. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIX.]

²⁰ MNL HOP XIX-B-10 1950. év 36. sz. doboz I/3 tárgykör 20. folyószám. Napi jelentés. 1950. április 20.